అథ చతుర్థోధ్యాయః

జ్ఞానయోగః

శ్రీ భగవానువాచ:

1. ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవానహ మవ్యయమ్|

విపస్వాన్ మనవే ప్రాహ మను రిక్ష్వాకవేబ్ర వీత్||

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు- అవ్యయమైన ఈ యోగాన్ని నేను మొదట సూర్యుడికి చెప్పాను. సూర్యుడు తన కుమారుడైన మనువుకు ఉపదేశించాడు. మనువు తన కుమారుడైన ఇక్ష్వాకువుకు ఉపదేశించాడు.

2. ఏవం పరంపరాప్రాప్తం ఇమం రాజర్షయో విదుః|

స కాలేనేహ మహతా యోగోనష్టః పరంతప!||

పరంపరగా వస్తున్న ఈ యోగమును, రాజర్షులు బాగుగా తెలుసుకొన్నారు. కాలక్రమేణా జగత్తులో ఈ యోగము మరపున పడిపోయింది.

3. స ఏవాయం మయా తేద్యయోగః ప్రోక్తః పురాతనః|

భక్తోసి మే సఖా చేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్||

నీవు నా భక్తుడవు, సఖుడవు, ఉత్తముడవు కాబట్టి రహస్యమైన ఈ ప్రాచీన యోగమును నేను నీకు తెలియజేస్తున్నాను.

అర్జున ఉవాచ:

4. అపరం భవతో జన్మ పరం జన్మ వివస్వతః|

కథమేతద్విజానీయాం త్వమాదౌ ప్రోక్తవానితి||

అర్జునుడు అడిగాడు- కృష్ణా! నీ జన్మ ఈ కాలమునకు సంబంధించినది. సూర్యుని జన్మ అతి ప్రాచీనమైనది. నీవు సృష్టి ప్రారంభంలో ఈ యోగాన్ని సూర్యుడికి ఉపదేశించావని నన్ను ఎలా గ్రహించమంటావు?

శ్రీ భగవానువాచ:

5. బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున!|

తాన్యహం వేద సర్వాణి న త్వం వేత్థ పరంతప!||

భగవంతుడు చెప్పాడు- అర్జునా! నీకు, నాకు అనేక వేల జన్మలు గడిచాయి. గడిచిన జన్మలన్నీ నాకు తెలుసు. కానీ నీకు తెలియవు.

6. అజోపి సన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోపి సన్|

ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా||

నేను జన్మము లేనివాడిని. జ్ఞాన స్వభావుడిని. సర్వభూతేశ్వరుడిని. ఐనా దేని వశములో ఈ జగత్తు అంతా ఉంటుందో, అటువంటి త్రిగుణాత్మికమైన ప్రకృతిని వశము చేసుకొని నా మాయచేతనే శరీరమును ధరిస్తున్నాను.

7. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత!|

అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్||

అర్జునా! ఎప్పుడైతే ప్రాణులయొక్క అభ్యుదయ మోక్షకారణమైన వర్ణాశ్రమ ధర్మము నాశనము చెంది, అధర్మము అభివృద్ధి చెందుతుందో, అప్పుడు నేను నా మాయచేత శరీరమును గ్రహిస్తున్నాను.

8. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్|
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే||

సాధురక్షణకై, దుష్టశిక్షణకై, ధర్మసంస్థాపన కొరకై నేను ప్రతి యుగము లోనూ అవతరిస్తూనే ఉంటాను.

9. జన్మకర్మ చ మే దివ్యం ఏవం యో వేత్తి తత్త్వతః|
త్యక్త్వా దేహం పునర్జన్మ నైతి మామేతి సోర్జున!||

అర్జునా! ఎవడు ఈ విధముగా అలౌకికమైన నా జన్మను, సాధురక్షణకై జరిగినదని గ్రహిస్తాడో వాడు పునర్జన్మను పొందడు. నన్నే పొందుతాడు.

10. వీతరాగభయక్రోధాః మన్మయా మాముపాశ్రితాః|
బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావమాగతాః||

ఆసక్తిని, భయాన్ని, కోపాన్ని విడిచిపెట్టి నాయందు స్థిరమైన మనస్సు కలవారై, నన్ను శరణుజొచ్చిన చాలామంది, ఆత్మజ్ఞానమనే తపస్సు చేత పరిశుద్ధులై నా స్వరూపాన్ని పొందుతున్నారు.

11. యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్|
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ! సర్వశః||

ఎవరు ఏ రీతిగా సకాములుగా గానీ, నిష్కాములుగా గానీ నన్ను ఉపాసిస్తారో, వారిని ఆ రీతిగానే అనుగ్రహిస్తున్నాను. పార్థా! మనుష్యులు అన్ని విధముల నా మార్గమును మాత్రమే అనుసరిస్తున్నారు.

12. కాంక్షంతః కర్మణాం సిద్ధిం యజంత ఇహ దేవతాః|
క్షిప్రం హి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా||

కర్మఫలమును కోరుతున్న చాలామంది ఈ లోకంలో ఇతర దేవతలను పూజిస్తున్నారు. ఎందువలనంటే, కర్మలయొక్క ఫలము మనుష్యలోకంలో తేలికగా లభిస్తోంది.

13. చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః|
తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయమ్||

సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అను మూడు గుణములను, శమదమాది కర్మలను అనుసరించి, నాలుగు వర్ణములను సృష్టించాను. అన్నిటికీ నేను కర్తను అయినప్పటికీ, అన్నిటా ఆసక్తి లేనివాడనై, శ్రమ లేనివాడనై ఉంటున్నాను. నన్ను అవ్యయునిగా, అకర్తగా తెలుసుకో.

14. న మాం కర్మాణి లింపంతి న మే కర్మఫలే స్పృహా|
ఇతి మాం యోభిజానాతి కర్మభిర్న స బధ్యతే||

నాకు కర్మలయందు, కర్మ ఫలములయందు ఆశ లేదు. అవి ఏవీ నన్ను అంటవు. ఎవడైతే నన్ను ఆత్మరూపునిగా తెలుసుకొంటాడో, అతడు కర్మలచేత బంధించబడడు.

15. ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః|
కురు కర్మైవ తస్మాత్ త్వంపూర్వైః పూర్వతరం కృతమ్||

ఈ విషయమును గ్రహించినవారైన, మోక్షమును కోరు పూర్వీకులైన, వారందరిచేతా కర్మ చేయబడినది. అందువలన నీవు కూడా ప్రాచీనులచేత చేయబడిన కర్మనే ఆచరించు.

16. కింకర్మ కిమకర్మేతి కవయోప్యత్ర మోహితాః|
తత్తే కర్మ ప్రవక్ష్యామి యజ్ జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేశుభాత్||

'ఆచరింపదగిన కర్మయేది? ఆచరింపకూడని కర్మ యేది?' అను విషయంలో మేధావులు కూడా భ్రాంతి పడుతున్నారు. దేనిని తెలుసుకొంటే, సంసారమనే బంధము నుండి ముక్తుడవుతావో, అట్టి కర్మను, అకర్మను నేను నీకు చెపుతాను. కర్మతత్త్వమును బోధిస్తాను.

17. కర్మణో హ్యపి బోద్ధవ్యం బోద్ధవ్యం చ వికర్మణః|
అకర్మణశ్చ బోద్ధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః||

శాస్త్రము ప్రతిపాదించిన కర్మలయొక్క తత్త్వాన్ని తెలుసుకోవాలి. చేయకూడని కర్మలయొక్క విషయమును కూడా తెలుసుకోవాలి. కర్మత్యాగమును గురించి కూడా తెలుసుకోవాలి. కర్మ, అకర్మ, వికర్మలయొక్క తత్త్వములను తెలుసుకొనుట చాలా కష్టము.

18. కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్ అకర్మణి చ కర్మ యః|
స బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్స్న కర్మకృత్||

ఎవడైతే కర్మలో అకర్మను, అకర్తృత్వమును, నైష్కర్మ్యమును, సర్వకర్మలకూ ఆశ్రయమైన బ్రహ్మను చూడగలుగుచున్నాడో, అతడే మనుజులందరిలోనూ బుద్ధిమంతుడు, జ్ఞాని, యోగి, సర్వకర్మలకు కర్త, కృతకృత్యుడు అని పిలువబడుతున్నాడు.

19. యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్ప వర్జితాః|
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం తమాహుః పండితం బుధాః||

ఎవరి యొక్క కర్మాచరణము ఫలతృష్ణ లేనిదిగా ఉంటుందో, ఎవరి కర్తృత్వబుద్ధి జ్ఞానాగ్ని చేత దగ్ధమై పోతుందో, అతనిని బ్రహ్మవేత్తలు పండితుడు అన్నారు.

20. త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః|
కర్మణ్యభిప్రవృత్తోపి నైవ కించిత్ కరోతి సః||

కర్మఫలములయందు ఆసక్తిని విడిచిపెట్టి, సంతృప్తి కలవాడై, దేనినీ ఆశ్రయించకుండగా కర్మలను చేయువాడే, ఏమీ చెయ్యనివాడవుతాడు. ఎందువలననగా అతడియొక్క కర్తృత్వబుద్ధి జ్ఞానము అనే అగ్నిలో మాడిమసైపోయింది.

21. నిరాశీర్యతచిత్తాత్మా త్యక్త సర్వపరిగ్రహః|
శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్ నాప్నోతి కిల్బిషమ్||

నిష్కాముడు, అంతఃకరణమును వశపరుచుకొన్నవాడు, ఏ వస్తువుయందు అభిమానము లేనివాడు, శరీరముతో కర్మాచరణము చేసినప్పటికీ అతనిని ఏ విధమైన పాపమూ అంటదు.

22. యదృచ్ఛా లాభసంతుష్టః ద్వంద్వాతీతో విమత్సరః|
సమస్సిద్ధావసిద్ధౌ చ కృత్వాపి న నిబధ్యతే||

తాను కోరకుండగా, అనాయాసముగా వచ్చిన వాటిచేత సంతోషపడువాడు, సుఖదుఃఖాలను అతిక్రమించినవాడు, అసూయలేని వాడు, లాభా లాభముల యందు సమబుద్ధి కలవాడు అయినవాడు, కర్మలను చేసినప్పటికీ అతడు కర్మఫలములకు బద్ధుడు కాడు.

23. గత సంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థిత చేతసః|
యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే||

ఆసక్తి లేనివాడు, విముక్తుడు, జ్ఞాననిష్ఠుడు అయిన వ్యక్తి, లోకము కొరకు కానీ, ఈశ్వరప్రీతి కొరకు గానీ, కర్మలను ఆచరిస్తే, ఆ కర్మఫలము అతనికి బంధమును కలిగించదు. సమగ్రముగా అదే నాశనమైపోతుంది. కర్మ గానీ, కర్మ సంస్కారము గానీ మిగలదు.

24. బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిః బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతమ్|
బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా||

ఆహుతి ఇచ్చుటకు సాధనములైన స్రుక్కులు, స్రువములు బ్రహ్మయొక్క స్వరూపమే. నేయి కూడా బ్రహ్మమే. బ్రహ్మరూపమైన అగ్నిలో, బ్రహ్మరూపుడైన హోత చేత, బ్రహ్మరూపమైన హోమము చేయబడుచున్నది. బ్రహ్మమే అన్ని కర్మలయందు ఉన్నది. వ్యక్తిచేత పొందదగిన ఫలము కూడా బ్రహ్మమే.

25. దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే|
బ్రహ్మాగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి||

కొందరు యోగులు జ్యోతిష్టోమాది యాగములను చేస్తున్నారు. అది కర్మయజ్ఞము. మరికొందరు బ్రహ్మము అనే అగ్నిలో జీవాత్మనే ఆహుతిగా ఇస్తున్నారు. అంటే ఉపాధి గల జీవాత్మను, ఉపాధి లేని పరమాత్మగా చూస్తున్నారు. ఇది జ్ఞానయజ్ఞము.

26. శ్రోత్రాదీనీంద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జుహ్వతి|
శబ్దాదీన్ విషయానన్యే ఇంద్రియాగ్నిషు జుహ్వతి||

మరికొందరు నైష్ఠికులు, సన్న్యాసులు, మొదలగువారు తమ కన్ను, ముక్కు, చెవి మొదలైన ఇంద్రియాలను సంయమము అనే అగ్నిలో ఆహుతి చేస్తున్నారు. అనగా ఇంద్రియ నిగ్రహం పాటిస్తున్నారు. గృహస్థాశ్రమంలో ఉన్న మరికొంతమంది శబ్దాది విషయ సమూహములను ఇంద్రియాగ్నిలో ఆహుతి ఇస్తున్నారు. అనగా ఇంద్రియముల ద్వారా ధర్మబద్ధమైన భోగములను మాత్రమే అనుభవిస్తున్నారు. ధర్మవిరుద్ధమైన వాటిని విడిచిపెడుతున్నారు.

27. సర్వాణీంద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే|
ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే||

మరికొందరు ధ్యానయోగులు జ్ఞానప్రదీప్తమైన ఆత్మనిగ్రహము అనే యోగాగ్నిలో ఇంద్రియములయొక్క కర్మలను, ప్రాణాది పంచవాయువుల యొక్క కర్మలను ఆహుతి చేస్తున్నారు.

28. ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞాః యోగయజ్ఞా స్తథాపరే|
స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ స్సంశితవ్రతాః||

మరికొందరు ద్రవ్యములు దానము చేయుట అను దాన యజ్ఞములు చేస్తున్నారు. మరికొందరు చాంద్రాయణాది వ్రతములతో తపోయజ్ఞము చేస్తున్నారు. ఇంకొందరు ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారములతో యోగయజ్ఞము చేస్తున్నారు. మరికొందరు దృఢవ్రతులై వేదాభ్యాసము చేసి, స్వాధ్యాయ యజ్ఞమును చేస్తున్నారు. వేదార్థనిశ్చయము అను జ్ఞానయజ్ఞమును కూడా చేస్తున్నారు.

29. అపానే జుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేపానం తథాపరే|
ప్రాణాపానగతీ రుధ్వా ప్రాణాయామ పరాయణాః||

కొంతమంది యోగులు అపానవాయువులో ప్రాణవాయువును హోమం చేస్తున్నారు. దీనిని పూరక ప్రాణాయామము అంటారు. మరికొందరు ప్రాణవాయువులో అపానవాయువును హోమం చేస్తున్నారు. దీనిని రేచక ప్రాణాయామము అంటారు. ఇంకొందరు ప్రాణ, అపాన వాయువులయొక్క గమనమును నిరోధించి ప్రాణాయామము చేస్తున్నారు. దీనిని కుంభక ప్రాణాయామము అంటారు.

30. అపరే నియతాహారాః ప్రాణాన్ ప్రాణేషు జుహ్వతి|
సర్వేప్యేతే యజ్ఞవిదః యజ్ఞక్షపితకల్మషాః ||

మరికొందరు ఆహారము యందు నియమమును పాటిస్తూ, వాయువులను ఇతరవాయువులలో ఆహుతిని ఇస్తున్నారు. అనగా ఏ యే వాయువును జయిస్తున్నారో, ఆయా వాయువులను ఇతర వాయువులలో హోమం చేస్తున్నారు. ఇట్టి యజ్ఞములను తెలుసుకొనినవారు, ఆచరించినవారు, అభినందించినవారు పాపవిముక్తులవుతారు.

31. యజ్ఞశిష్టామృతభుజః యాంతి బ్రహ్మ సనాతనమ్|
నాయం లోకోస్త్యయజ్ఞస్య కుతోన్యః కురుసత్తమ!||

యజ్ఞము పూర్తి అయిన తరువాత మిగిలిన అమృతమును భుజించువారు, నిత్యసత్యమైన బ్రహ్మమును పొందుతున్నారు. అర్జునా! యజ్ఞము చేయనివారికి, ఇహలోకమే లేదు. ఇక వారికి పరలోకమెక్కడ?

32. ఏవం బహువిధా యజ్ఞాః వితతా బ్రహ్మణో ముఖే|
కర్మజాన్ విద్ధి తాన్ సర్వాన్ ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే||

వేదములో ఇటువంటి యజ్ఞములు ఎన్నో తెలియజేయబడ్డాయి. ఇవన్నీ మనో వాక్కాయ కర్మలకు సంబంధించినవి. ఆత్మ నుండి కలిగినవి కావు. ఆత్మతత్త్వమును తెలిసి జ్ఞాననిష్ఠుడివైతే ముక్తుడవు అవుతావు.

33. శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాద్యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప!|
సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే||

అర్జునా! ద్రవ్యసాధ్యమైన యజ్ఞము కంటే జ్ఞానరూపమైన యజ్ఞము గొప్పది. అన్ని ఫలములతో కూడిన కర్మలు అన్నీ ఆత్మజ్ఞానములో లయమైపోతున్నాయి.

34. తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నే న సేవయా|
ఉపదేక్ష్యంతి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః||

నమస్కారము చేసి గానీ, వినయముతో ప్రశ్నించి గానీ, సేవలు చేసి గానీ, గురువుల నుండి బ్రహ్మజ్ఞానమును సేవించు. తత్త్వద్రష్టులైన జ్ఞానులు నీకు ఆ బ్రహ్మజ్ఞానమును ఉపదేశిస్తారు.

35. యజ్ జ్ఞాత్వా న పునర్మోహం ఏవం యాస్యసి పాండవ!|
యేన భూతాన్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి||

అర్జునా! ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందితే నీకు తిరిగి మోహము కలుగదు. బ్రహ్మజ్ఞానము పొందిన నీవు అన్ని ప్రాణులయందు, నీ యందు, నాయందు బ్రహ్మమునే చూడగలవు.

36. అపి చేదసి పాపేభ్యః సర్వేభ్యః పాపకృత్తమః|
సర్వం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం సంతరిష్యసి||

పాపులందరిలోనూ, నీవు పరమ పాపిష్ఠుడివే అయినా ఈ బ్రహ్మజ్ఞానము పొందిన తరువాత ధర్మాధర్మములను అన్నింటినీ నీవు జ్ఞానము అనే పడవతో దాటి వేయగలవు.

37. యథైధాంసి సమిద్ధోగ్నిః భస్మసాత్కురుతేర్జున|
జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా||

అర్జునా! బాగుగా మండుచున్న అగ్ని, ఎండు కట్టెలను ఏ విధముగా భస్మము చేస్తుందో, అదే విధముగా జ్ఞానమనే అగ్ని, సమస్తమైన కర్మలను భస్మము చేస్తుంది.

38. న హి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే|
తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి||

ఈ జగత్తులో జ్ఞానముతో సమానమైనది, పవిత్రమైనది, మరొకటి లేదు. కర్మయోగముతో పరిశుద్ధమైన మనస్సు కలవాడవై కాలక్రమములో నువ్వు నీ స్వస్వరూపమును తెలుసుకొంటావు.

39. శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పరః సంయతేంద్రియః|
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాంతిం అచిరేణాధిగచ్ఛతి||

శ్రద్ధ కలవాడు, జితేంద్రియుడు, బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందుతాడు. అట్టివాడు బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందినవాడై పరమశాంతి రూపమైన మోక్షమును కూడా పొందుతున్నాడు.

40. అజ్ఞశ్చాశ్రద్దధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి|
నాయం లోకోస్తి న పరః న సుఖం సంశయాత్మనః||

జ్ఞానహీనుడు, శ్రద్ధ లేనివాడు, సంశయాలతో నిండిన మనస్సు కలవాడు, భ్రష్టుడవుతున్నాడు. సందేహచిత్తునికి ఈ లోకమే లేదు. పరలోకమూ లేదు. సుఖమూ లేదు.

41. యోగసన్న్యస్త కర్మాణం జ్ఞానసంఛిన్న సంశయమ్|
ఆత్మవంతం న కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ!||

అర్జునా, కర్మయోగములో అన్ని కర్మలను భగవంతునికి సమర్పించినవాడు, జ్ఞానము చేత సమస్త సందేహములు తొలగినవాడు, ఆత్మను తెలిసినవాడు అయిన వ్యక్తిని ఎట్టి కర్మలూ బంధించలేవు.

42. తస్మాదజ్ఞానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసినాత్మనః|
ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగం ఆతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత!||

కనుక అర్జునా! అజ్ఞానము నుండి పుట్టిన నీ హృదయము నందు గల ఆత్మవిషయమైన సందేహములను జ్ఞానమనే ఖడ్గముతో ఛేదించి, నిష్కామ కర్మ అనే యోగమును అవలంబించి, ఇక లేచి యుద్ధము చెయ్యి.

ఇతి శ్రీ మద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే జ్ఞానయోగో నామ చతుర్థోధ్యాయః